

ОЗИЛЬ-ОВЪАТ МАҚСУЛОТЛАРИНИНГ ЭКОЛОГИК ТОЗАЛИГИ - РАЎБАТБАРДОШЛИК ГАРОВИДИР

Р.Нормахматов - доцент, (СамИСИ)
Ф.Нормахматов, Самаръанд вилояти
«Кайдариён» фирмасининг тижорат
ишлари бўйича директор ўринбосари

Бугунги кунда қар қандай фирма ёки корхонада ишлаб чиқарилаётган озиль-овъат мақсулотларининг дунё бозорида раъбатга бардоршлилигини таъминлайдиган асосий мезонларидан бири уларнинг экологик тозалиги қисобланади. Шубҳасиз, республикамизда етиштирилаётган лишлоль хўжалик хом ашёлари ва ишлаб чиқарилаётган озиль-овъат мақсулотларининг ташли бозорда раъбатбардошлигини таъминлашнинг асосий йўлларида бири қам, уларнинг экологик тозалигини таъминлашдан иборатдир. Қўш, экологик тоза мақсулот деганда қандай мақсулотни тушунмоъ керак? Мақсулотнинг экологик тозалигини таъминлаш учун нималарга эътибор берилмоъи зарур?

Авваламбор, экологик тоза мақсулот деганда озиль-овъат мақсулотлари таркибида инсон саломатлигига хавф туъдириши мумкин бўлган микроорганизмлар, кимёвий моддалар ва бирикмалар бўлмаслиги, яъни уларнинг санитария, ветеринария, фитосанитария нормаларига ва лъоидаларига мослиги тушунилади. Лекин экологиянинг ёмонлашуви, атроф-муқитнинг ифлосланиши, янги ильтисодий муносабатларнинг лъарор топиши шароитида бутунлай (абсолют) экологик тоза озиль-овъат мақсулотлари мавжуд деган фикр менимча қальиъатга туъри келмайди. Шу боис, экологик тоза озиль-овъат мақсулотлари таркибида қам инсон организмга зарарли бўлган микроорганизмлар ва кимёвий моддаларнинг организмга зарар келтирмайдиган даражада, қам милъдорда бўлишини инкор этиб бўлмайди.

Демак, озиль-овъат мақсулотларининг экологик тозалиги бошлъа экологик шарт-шароитлар билан қамбарчас боълиъ экан. Ана шулардан бири лишлоль хўжалик мақсулотларини етиштиришда минерал ўъитларни меъёрида лъўллаш, қамда зарарқунанда ва қасалликларга лъарши лъўлланилиши таълиъланган пестицидларни ишлатмаслик қисобланади.

Бу қальда, республикамиз Президенти И.А.Каримов Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг ўнинчи сессиясида лъилган маърузасида шундай деган эди: «Ўсимликларни кимёвий қимоя лъилиш воситалари ва минерал ўъитлардан қўр-қўрона фойдаланиш, уларни беваъ ва нотўри ишлатиш, ортиъча сарфлаш нафалъат қутилган самарани бермаяпти, аксинча, тупроъ қолатининг ёмонлашувига, атроф-муқитнинг ифлосланишига сабаб бўлмоъда. Бундай қолларнинг олдини олиш учун лишлоль хўжалигини зарур минерал ўъитлар, ўсимликларни кимёвий қимоя лъилиш воситалари билан таъминлашни нафалъат тубдан ўзгартириш, балки агрохимик лъоидаларга лъатъий амал лъилишда талабқанликни ошириш, уларни лъўллаш маданиятини юқсалтириш лозим».

Маълумки, азотли ўъитларни билиб-билмасдан ишлатиш лишлоль хўжалик мақсулотлари таркибида нитратлар милъдорининг ошиб кетишига

сабаб бўлмоља. Таркибида нитрат миљдори кўпайиб кетган мева-сабзавотларни истеъмол љилиш натижасида одамларнинг заќарланиш ќоллари ќам учраб туради.

Афсуски, ќозирги кунгача баъзан мева-сабзавот ва бошља љишлољ хўжалик экинлари зараркунандаларига љарши курашда заќарли, ишлатилиши таъљийљанган бутифос, кельтон, ДДТ каби пестицидлар ќамон ишлатилиб келмоља. Кўпчилик ќолларда манна шундай ўта заќарли пестицидларни баъзи «тадбиркорларимиз» билиб-билмай, мўмай даромадни кўзлаб, бозорга чилъариб сотишга мўљжалланган љишлољ хўжалик маќсулотларига нисбатан љўллашадилар. Бу билан улар, инсонлар соћлигига путур етказаетганликларини ва бугунги кунда маќсулотнинг экологик тозалиги унинг ќар љандай бозорда ќам, раљобатбардошлигини таъминлайдиган бирдан-бир манба эканлигини тушуниб етишлари маљсадга мувофильдир.

Иккинчидан, табиий ќаво муќитининг мусаффолиги ќам етиштирилаётган љишлољ хўжалик маќсулотларининг экологик тозалиги билан чамбарчас боћлиљдир. Замонавий ютгичлар билан жикозланган баъзи бир ишлаб чилъариш корхоналаридан атмосферага таралаётган ва транспорт воситалари чилъараётган заќарли газлар ќам, озилъ-овљат маќсулотларининг таркибида заќарли моддалар миљдорининг ошиб кетишига сабаб бўлмоља.

Масалан, ќозирги кунда Сурхондарё вилоятининг Сарийосиё, Узун, Денов туманларида экологик жикатдан танг аќвол вужудга келди. Бунинг асосий сабаби љўшни Тожикистон давлатининг Мирзо Турсунзода туманида жойлашган алюмин заводидан атмосферага таралаётган кўп миљдорда фторли водород, углерод оксиди, олтингугурт гази, азот оксидлари каби заќарли газларнинг атмосферага таралишидир. Бу эса ўз навбатида шу районларда етиштирилаётган анор, узум ва бошља мевалар сифатининг пасайиб кетишига сабаб бўлмоља. Бир ваљтлар донћи таралган «Дашнобод» анорларига ќозирги кунда талаб анча сусайганлиги манна шундан далолатдир.

Маљлумки, кейинги пайтларда озилъ-овљат маќсулотлари ишлаб чилъаришда уларнинг таркибини биологик актив моддалар билан бойитувчи, органолептик кўрсаткичларини, структурасини ва рангини яхшиловчи хилма-хил консервантлар, бўёљ моддалари ва ўзига хос ќид берувчи љўшимчалар ишлатилмоља. Албатта, бу фаол љўшимчалар инсон саломатлиги учун безарар бўлиб, тегишли давлат санитария органлари томонидан берилган сертификатлар билан асосланган бўлиши керак. Ёозирги кунда шу љонун-љойдаларга тўлиљ амал љилинаётир-ми? Афсуски, ќозирги кунгача озилъ-овљат маќсулотларини ишлаб чилъаришда рухсат этилмаган бўёљ моддалари, консервантлар ва бошља љўшимчаларнинг ишлатилиши озилъ-овљат маќсулотларининг биологик ва кимийёвий хоссаларини ўзгартириб ва никоят инсон организми учун заќарли моддалар билан ифлосланишига сабаб бўлмоља. Масалан, кейинги бажарилган тадљийлотлар натижасида салицил ва бор кислоталарининг организмга зарар келтириши аниљланиб, уларнинг ишлатилиши таъљийљанганлигига љарамасдан, ќамон баъзи озилъ-овљат

максулотлари ишлаб чиқаришда консервант сифатида қозирги кунгача ишлатилиб келинмоляда. Айнильса бозор муносабатлари шаклланиши шароитида озиль-овляат мақсулотларини льялбакилаштириш қоллари қам тез-тез учраб туради.

Менимча, бу борада республикамизда етиштирилаётган лйишлоль хўжалик ва озиль-овляат мақсулотларининг экологик тозалиги льяндай деган савол қаммамизни лйизильтирса керак албатта. Аввало, республикамизда льюлай табиий ильлим шароити мавжудлиги сабабли, кўпчилик хўжаликларда етиштирилаётган лйишлоль хўжалик мақсулотларининг таъм кўрсаткичлари ва озильавий лййматининг юльорилигига қеч ким эътироз билдирмаса керак. Кўпчилик қолларда агротехника льюидаларига риоя лйилиниб етиштирилаётган лйишлоль хўжалик мақсулотларининг экологик тозалиги қам бутунги кун талабини лйондиради. Бу борада биз ўтказган тадльильот ишлари шундан далолат беради.

Биз, Сурхондарё вилоятининг лйизириль тумани ва Фарҳона вилоятининг Льюва тумани қудудларида етиштирилган анор ва хурмо меваларининг таркибида нитратлар ва зақарли металлар бўйича тозалиги борасида тадльильотлар ўтказдик. Тадльильот натижалари шуни кўрсатдики, анор ва хурмо мевалари нитратлар ва зақарли металлар мильдори бўйича амалдаги озиль-овляат мақсулотларининг сифати ва хавфсизлигига доир нормаларга мос келиши анильланди. Хурмо мевасининг таркибида нитратлар деярлик йўльлиги анильланиб, экологик тоза деган хулосага келинди. Текширилган мевалар таркибида зарарли кадмий, лўрҳошин, рух элементлари умуман йўльлиги кузатилиб, мис мильдори эса рухсат этилган меъёрдан кўп эмаслиги анильланди. Бу билан қамма ишларимиз «аъло» даражада экан, ташвишланмасак қам бўлади деган хулоса келиб чильмайди асло.

Йилдан-йилга экологик муқит ёмонлашиб, озиль-овляат мақсулотларининг қам экологик тозалиги пасайиб кетаётганлигини тан олмоҳимиз зарур деб ўйлайман. Табиийки, бу эса олимларимиз ва шу соқа ходимлари олдига жуда кўп муаммоларни ечишни вазифа лйилиб лўйяди. Бу борада нималарга эътибор ляратилиши зарур?

Биринчидан, лйишлоль хўжалик мақсулотларини етиштиришда минерал ўҳитларни зарур бўлган қоллардагина меъёрида ишлатиш ёки улардан бутунлай воз кечиб, мақаллий органик ўҳитларни ишлатишни амалда жорий этиш, зақарли пестицидларни лўллашни эса, бутунлай таъльильлаш ва бунга эришган хўжаликларни моддий раҳбатлантиришнинг ильтисодий ва қульульий механизмлари билан боҳлиль экологик тизимларни ишлаб чильиш керак;

Иккинчидан, табиий муқитнинг софлиги, мусаффолигини салълаш билан боҳлиль ишларимизни янада кучайтиришга эътибор ляратилиши зарур;

Учинчидан, озиль-овляат мақсулотларининг экологик тозалик даражасини доимий назорат лйилишнинг мажмуини ва уларнинг таркибидаги зақарли моддалар мильдорини анильлашнинг сезиш даражаси юльори бўлган арзон, сода, льюлай қозирги замон усулларини ишлаб чильиш ва такомиллаштиришимиз керак.

Ќозирги ваътда республикамизда озилъ-овъат маъсулотларининг сифати ва хавфсизлигини таъминлашнинг кулъулий асослари яратилган. Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг 1993 йил ўн тўртинчи сессиясида лабул льилинган «Стандартлаштириш тўђрисида»ги, «Маъсулотлар ва хизматларни сертификатлаштириш тўђрисида»ги ва ниъоят 1997 йил 30 августда IX сессияси томонидан лабул льилинган «Озилъ-овъат маъсулотларининг сифати ва хавфсизлиги тўђрисида»ги льонунлари бунинг ялъъл намунасидир. Аммо асосий муаммо бу льонунларни каётга тъла тадбиъ этишдан иборатдир.